

Հետազոտության թեման՝

**ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ՄԵՋ ԱՌԱՐԿԱՅԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ
ՀԵՏԱՔՐՔՐՈՒԹՅՈՒՆ ԶԱՐԳԱՑՆՈՂ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ**

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Սասուն Մարտիրոսի Մարտիրոսյան

«Շվանիձորի միջնակարգ դպրոց» ՊՈԱԿ

Ղեկավար՝ Գայանե Հայրապետյան

Վերապատրաստող կազմակերպություն՝

«Կապանի N2 ավագ դպրոց» ՊՈԱԿ

ԿԱՊԱՆ 2022

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Բովանդակություն2

Ներածություն 3

**ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ՄԵՋ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ ԱՌԱՐԿԱՅԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ
ՀԵՏԱՔՐՔՐՈՒԹՅՈՒՆ ԶԱՐԳԱՑՆՈՂ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ.....5**

Ինքնուրույն ու նախաձեռնող սովորողի և ուսուցչի համագործակցությունը
դպրոցում 6

Սովորողի ստեղծագործական ունակությունների զարգացումը
աշխարհագրության դասավանդման ընթացքում.....9

Գործնական համատեքստ.....11

Ուսուցման նախագծային-հետազոտական մեթոդների կիրառությունը
աշխարհագրություն առարկայի շրջանակներում.....13

Եզրակացություններ և առաջարկություններ.....15

Օգտագործված գրականության ցանկ.....17

Հավելվածներ.....18

*Սովորական ուսուցիչը պատմում է:
Լավ ուսուցիչը բացատրում է:
Բարձրակարգ ուսուցիչը ցույց է տալիս:
Հանճարեղ ուսուցիչը ոգեշնչում է:*
ՈՒՒԼՅԱՍ ՈՒՌՐ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Աշխարհը վերազինվում է նորագույն տեխնոլոգիաներով և ներկայիս տեխնիկապես հազեցված «տեղեկատվական գրոհի» ժամանակաշրջանում մեծ խնդիր է սովորողների համար հետաքրքրություն ներկայացնող ստեղծագործական մեթոդի ընտրությունը. այն պետք է լինի նոր, հետաքրքիր և գրավիչ ու խթանի նրանց հետաքրքրությունը:

Ինչպես ամբողջ աշխարհում, այնպես էլ մեր երկրում կրթական համակարգում ակտիվ կերպով իրականացվում են բարեփոխումներ: Դա հիմնականում պայմանավորված է ժամանակի նոր մարտահրավերներով, որոնց առաջում աննախադեպ գիտատեխնիկական առաջընթացն է՝ տեխնոլոգիաների սրընթաց զարգացումը:

Ինովացիոն տեխնոլոգիաների ներդրումը դպրոցում իր հետ բերել է բազմաթիվ հրամայականներ, և կրթական ոլորտը ամենօրյա ռեժիմով արդիականացվում է, ընդ որում՝ ոչ միայն դասավանդողներն են զինվում համապատասխան նոր մեթոդամանկավարժական գիտելիքներով, այլև գնալով փոխվում է նաև սովորողի դերակատարումը: Բարեփոխումների ֆոնին՝ վերաբժնորվել են նաև բոլոր ուսումնական առարկաների դասավանդման նպատակներն ու վերջնարդյունքները:

Նորովի մատուցելու և դասավանդման արդյունավետությունը բարձրացնելու ձգտումը կրթական համակարգի շահագրգիռ կողմերին դրդել է նոր սկզբունքներ և մարտավարություններ մշակել, որոնցից հաջողվածները լայն տարածում և կիրառություն են գտել, լրացվել, վերամշակվել և վերածվել մեթոդների: Փստորեն, կրթական բարենպաստ միջավայրի ստեղծման անհրաժեշտությունը պահանջում է ուսուցման ավանդական մոտեցումների վերանայում և սովորողի դերի ու գործառույթների վերաբժնորում:

Նմանօրինակ նորարարական, մեթոդամանկավարժական հետաքրքիր հնարներով հազեցած դաս, սովորողը պահանջում է բոլոր առարկաները դասավանդող ուսուցիչներից՝ այդ թվում աշխարհագրության: Արդյունքում կունենանք իր որոշումների մեջ ինքնուրույն, կրթության և կյանքի այլ

ասպեկտներում նախաձեռնող, կյանքի իրողություններին ստեղծագործաբար մոտեցող սերունդ: Ստացվում է, որ նոր ինտերակտիվ մեթոդների ներդրումը հնարավորություն կտա սովորողին դառնալ դասի ընթացքի կենտրոնական սուբյեկտը, նա կդադարի հիմնականում լսողի դերում լինել, կսովորի, կսովորեցնի, կհետազոտի՝ ամրապնդելով մի շարք կենսական նշանակության հատկություններ ու կարողություններ:

Հետազոտության թեմայի արդիականությունը: Թեմայի արդիականությունը պայմանավորված է կրթական համակարգի բարեփոխումների արդի շրջափուլում կրթական չափորոշիչներով սահմանված վերջնարդյունքներով, համաձայն որոնց՝ ուսուցիչն անընդհատ պետք է մշակի նոր ռազմավարություններ՝ որոնք ամեն կերպ պետք է խթանեն սովորողի ինքնուրույն մտածելու, կշռադատելու, որպես նախաձեռնող հանդես գալու, ստեղծագործական մտածելու ունակությունները: Այդ ռազմավարությունները ամեն կերպ պետք է խթանեն սովորողի ինքնուրույն գործելու ցանկացած դրսևորում:

Հետազոտության նպատակը: Մույն հետազոտության նպատակն է գտնել, մշակել նոր ռազմավարություններ՝ որոնցում կշեշտադրել ակտիվ ու աշակերտակենտրոն դասի դերը սովորողների համագործակցային, ստեղծագործական և այլ կարողությունների ձեռքբերման ու զարգացման գործում: Աշխարհագրություն առարկայի դասավանդման միջոցով խթանել աշակերտների երևակայական ներուժը, զարգացնել ստեղծարարական մտածողությունը և պատրաստել արդի ժամանակներին համապատասխան աշխարհայացքով օժտված մրցունակ մասնագետներ՝ բոլոր մասնագիտությունների գծով:

Հետազոտության խնդիրը: Հետազոտության խնդիրն է հիմնավորել աշխարհագրության դասընթացը, որպես սովորողների ստեղծարարական ունակությունների զարգացման բաղադրիչ, փորձարկել և խթանել սովորողների երևակայական ներուժը, բացահայտել ստեղծագործական գործոնների և մանկավարժական կոմպետենցիաների միջև առկա կապերը, կարևորել սովորողի դերը կրթական համակարգում՝ որպես նախաձեռնող, ինքնուրույն մտածող ու գործող, ուսումնական գրծընթացին ստեղծագործաբար մոտեցող սյուբեկտի:

**ՄՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ՄԵՋ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ ԱՌԱՐԿԱՅԻ ՆԿԱՏՄԱՍԲ
ՀԵՏԱՔՐՔՐՈՒԹՅՈՒՆ ԶԱՐԳԱՑՆՈՂ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ**

Միջազգային փորձը վկայում է, որ կրթության ոլորտում հաջողության հասնելու համար կարևոր է ունենալ բարձրակարգ ուսուցչական կազմ և ժամանակի պահանջներին համապատասխանող, աշակերտների սովորելու ցանկությունը խթանող բովանդակություն: Եթե կրթական համակարգը չունենա բարձրակարգ մանկավարժական կազմ և որակյալ ուսումնական բովանդակություն, ապա հասարակությունը իր կրթական պահանջմունքները բավարարելու է դպրոցից դուրս, իսկ վերջինս դառնալու է ձևական և անարդյունավետ հաստատություն: Ուստի կարևոր ենք համարում ուսումնական հաստատության ուսուցչի դերը կրթության որակի բարձրացման գործում, դրան ուղղված վերջինիս կողմից իրականացրած կառուցողական քայլերը և, որ ամենակարևորն է, փոխհամագործակցությունը սովորողի հետ՝ որպես կրթության առաջնային շահառու: Այս համատեքստում առանցքային նշանակության ռազմավարություն է ուսուցչի կողմից սովորողի ցանկացած նորորարական քայլերի խրախուսումը, վերջինիս ինքնուրույն գործելու պահանջմունքի բավարարումը, քանզի մոտիվացիան կրթական համակարգում ևս կարևոր բաղադրիչ է:

Սովորողների մեջ աշխարհագրություն առարկայի նկատմամբ հետաքրքրություն զարգացնող ռազմավարություններից են՝

- ✓ Սովորողների մեջ ինքնուրույնության, նախաձեռնության և ստեղծագործական ունակությունների զարգացումը,
- ✓ Գործնական կարողությունների և հմտությունների ձևավորումը,
- ✓ Ուսուցման նախագծային-հետազոտական մեթոդների համադրությամբ նպաստել սովորողի ինքնուրույն գործելու, պրպտելու, գտնելու, գիտելիքը գործնականում կիրառելու կարողությունների ձևավորմանն ու զարգացմանը:

**ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ՄԵՋ ԻՆՔՆՈՒՐՈՒՅՆՈՒԹՅԱՆ, ՆԱԽԱԶԵՌՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ
ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ՈՒՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ
ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԴԱՍԱՎԱՆԴՄԱՆ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ**

Ինքնուրույն ու նախաձեռնող սովորողի և ուսուցչի համագործակցությունը դպրոցում

Ստեղծագործական մտածողության ձևավորումն ու զարգացումն այսօր կրթության գլխավոր նպատակներից մեկն է: Սովորողների ստեղծագործական մտածողության, կարողությունների ձևավորումն ու զարգացումը այդ թվում աշխարհագրության դասերին ևս դիտարկվում է որպես արդի հասարակական պահանջ և կրթության կարևոր խնդիր: Սովորողների ստեղծագործական մտածողությունը կարևոր հանգամանք է ժամանակակից աշխարհում նորանոր հաջողություններ ունենալու, առկա խնդիրներին հեշտ լուծումներ տալու, նոր գաղափարներ իրականացնելու հարցում: Նախաձեռնությունը նորարարությունների հանգեցնող մտքերի ակունքն է, որը մեկ հարթության վրա էրեքում տարբեր մարդկանց՝ միավորելով նրանց հանուն մեկ գերագույն նպատակի: Պակաս կարևոր չէ ինքնուրույնությունը, որի համար անհրաժեշտ նախապայմաններ են հանդիսանում որոշման կայացումը, ներքին ազատությունը, պատասխանատվության գիտակցումը, կայացման ձգտումը, ինչին հնարավոր է հասնել գիտելիքի, մասնագիտության նախընտրության և պահանջարկի համապատասխանությամբ, արժեհամակարգի ձևավորմամբ, մատչելի տեղեկատվության ապահովմամբ և այլն: Ինքնուրույնության խթանման համար անհրաժեշտ է կարևորել համապատասխան մոտեցումներն ու սպասումները կրթական տարբեր աստիճաններում:

Սովորողի ինքնուրույնության և նախաձեռնողական վարքագծի դրսևորումները դպրոցում կարելի է դիտարկել մի քանի տեսանկյունից: Եթե վերցնենք ուսուցչի ուղղակի ներգործությունը սովորողի ինքնուրույնության և նախաձեռնության բարձրացման վրա, ապա հարկ է արձանագրել, որ դա մեծապես կախված է վերջինիս մանկավարժական ու անձնային որակներից: Իսկ ի՞նչ են իրենցից ենթադրում այդ որակները:

Ուսուցչի մասնագիտական որակներն են՝

- հանդուրժողականությունը, սեփական աշխատանքը ծրագրելու և կազմակերպելու, ուսուցման գործընթացն արդյունավետ իրականացնելու, մասնավորապես ավանդական և ժամանակակից մեթոդները զուգորդված օգտագործելու, անվտանգ ուսումնական, հոգեբանական և դաստիարակող միջավայր ստեղծելու կարողություն,
- նորը զգալու և ընկալելու կարողություն, գենդերային անկողմնակալություն,
- քննադատական մտածելակերպ, սեփական գործունեությունը մշտապես վերլուծելու, վերանայելու, ճշգրտելու և կատարելագործելու ցանկություն և կարողություն,
- սովորողի իրավունքների պաշտպանի, երեխային համաձևավորողի, ուսումնադաստիարակչական գործընթացը երեխայի համար հեշտացնողի դերերը մասնագիտական բարձր որակով կատարելու ցանկություն և կարողություն,
- դպրոցի, դասարանի և նրանում կատարվող բոլոր իրադարձությունների և փոփոխությունների մասնակիցը լինելու պատրաստակամություն,
- կրթության ոլորտին և իր մասնագիտությանը վերաբերող հիմնախնդիրներին իրազեկ լինելու և դրանց լուծման ուղիների մասին սեփական կարծիք և ակտիվ մասնակցություն ունենալու գիտակցություն և կարողություն:

Ուսուցչի անձնային որակներն են՝

- սերը երեխաների նկատմամբ, համբերությունը, օբյեկտիվությունը, անարդարության նկատմամբ անհանդուրժողականությունը,
- քաղաքացիական օրինապաշտությունը, քաղաքացու իրավունքներն ու պարտականությունները զուգորդելու գիտակցությունը, հարգանքն երեխայի ազատության և իրավունքների նկատմամբ ու դրանք պաշտպանելու պատրաստակամությունն և կարողությունը,
- մշտապես ինքնակրթությամբ և ինքնակատարելագործմամբ զբաղվելու գիտակցությունն և մասնագիտական ու ընդհանուր զարգացումը պլանավորելու և իրականացնելու կարողությունը:

Այսպիսով, կարող ենք արձանագրել, որ կրթության ցանկացած ոլորտում անհնար է որևէ բարեփոխում իրականացնել առանց ուսուցչի մասնակցության և աջակցության: Նա պետք է գիտակցի բարեփոխումների անհրաժեշտությունը և դրանցում իր մասնակցության կարևորությունը, ունենա մասնագիտական անհրաժեշտ պատրաստվածություն և բարոյական որակներ: Կրթության որակի բարձրացման, սովորողի մեջ առաջնային կարողությունների ձևավորման համար կարևոր է նաև կրթության բովանդակությունը: Կրթության բովանդակությունը նորմատիվային փաստաթղթերի, ուսումնական նյութերի ամբողջություն է, որի մեջ ամփոփված է ի՞նչ ենք սովորեցնում հարցը: Այդ հարցը հատկապես էական է դառնում արագ փոփոխվող աշխարհում, քանի որ ժամանակի պահանջներին չհամապատասխանող բովանդակությունը չի կարող մոտիվացնել այսօրվա սովորողին:

Սովորողի ինքնուրույնության և նախաձեռնության զարգացնող մյուս օղակը հենց սովորողն է՝ կրթական համակարգի առաջնային շահառուն: Այս պարագայում կարևոր է, որ սովորողն ինքնուրույն գա այն գիտակցմանը, որ այսօրվա ամբարած գիտելիքը, կարողությունն ու հմտությունը իր բարեկեցիկ ապագայի հիմնասյուներն են: Սակայն հատկանշական է, որ այս գիտակցումը հաճախ ժամանակավրեպ է դառնում, քանի որ կոնկրետ ժամանակահատվածում տեղի են ունենում լրջագույն բացթողումներ:

Այս պարագայում խնդիրը պետք է դիտարկել այլ հարթության վրա: Սովորողն ունի հստակ իրավունքներ և պարտականություններ, որոնք պետք է քաջ գիտակցի: ՀՀ Հանրակրթության մասին օրենքի 20-րդ հոդվածը, որով սահմանվում են սովորողի իրավունքներն ու պարտականությունները, նշում է. «Ուսումնական հաստատություններում սովորողներն ունեն հավասար իրավունքներ և պարտականություններ: Դրանք սահմանվում են օրենքով և ուսումնական հաստատության կանոնադրությամբ: Սովորողն իրավունք ունի ստանալու հանրակրթության պետական կրթական չափորոշչին համապատասխան կրթություն: Ստացվում է, որ սովորողները հաճախ շրջանցում են օրենքով նախատեսված իրենց իրավունքը՝ հիմնավորելով, որ նոր տեխնոլոգիաներն իրենց ավելի հանրամատչելի գիտելիք են տալիս, քան ուսումնական գործընթացի ընթացքում՝ ուսուցիչը: Անշուշտ, դժվար է համաձայնվել նմանօրինակ կարծիքների հետ, այդուհանդերձ սա ունի իր

օբյեկտիվ պատճառները: Հատկապես միջին և ավագ դպրոցի սովորողները, ովքեր այս կամ այն չափով տիրապետում են ՏՀՏ գործիքներին, նոր տեխնալոգիաներին, համացանցային տեղեկատվական հարթակներին, այլևս չեն բավարարվում դասարանային գիտելիքներով: Հենց նմանօրինակ խնդիրների լուծմամբ է պայմանավորված կրթական համակարգի արդիականացումը, նոր ու հետաքրքիր մեթոդների ու հնարների ներդրումը դպրոցում, ՏՀՏ դասերի, հետազոտական ու անհատական աշխատանքների իրականացումը, դասի ընթացքում տեսաֆիլմերի դիտումն ու տեսասահիկների պատրաստումը: Նման համալիր միջոցառումներն ունակ են ամենաանտարբեր սովորողին անգամ բերել դեպի դասը:

Սովորողի ստեղծագործական ունակությունների զարգացումը աշխարհագրության դասավանդման ընթացքում

Գաղտնիք չէ, որ մարդն իր գիտելիքի, կարողությունների ու հմտությունների հիմնական պաշարը ստանում է հանրակրթական ուսումնական հաստատությունում, որտեղ կայանում է անձի կրթական ու դաստիարակչական առանցքային գործընթացը, ուստի հենց այստեղ է, մանուկը, պատանին , դեռահասը սկսում գործել ինքնուրույն, հանդես գալ նախաձեռնողի դերում:

Պայմանականորեն դասավանդման մեթոդները կարելի է բաժանել 2 խմբի՝ ավանդական և ժամանակակից: Ավանդական ենք անվանում գննական, բացատրական այն մեթոդներին, որոնց հիմքում ընկած է գիտելիքի պարզ փոխանցումը սովորողին, իսկ ժամանակակից մեթոդական համակարգը ոչ թե նախատեսում է ուսուցչի կողմից պատրաստի գիտելիքի մատուցում, մտապահում և վերարտադրություն, այլև ուսուցման ակտիվ ճանաչողական և պրակտիկ գործունեության ընթացքում գիտելիքի, հմտության, կարողության ձեռքբերում: Նմանօրինակ հնարների կիրառումը սովորողի առաջ բացում է ստեղծագործ մոտեցումներ ցուցաբերելու լայն հնարավորություններ: Այս կերպ դասի փուլերը հստակ տարանջատվում են, լրացնում միմյանց, ինչն իր հերթին նպաստում է, որ դասարանը չկորցնի ակտիվությունը:

Ստեղծագործական ունակությունների զարգացման մի հնար է «Գուշակություն» հնարը: Սովորողների հետաքրքրությունը խթանելու նպատակով կարելի է նյութի հիմնական կարևոր հասկացությունները կամ վերնագիրը թերթիկների վրա գրել,

կտրատել առանձին բառերի և պահել դասասենյակում՝ աչքից հեռու տեղերում: Դասը սկսելուց առաջ առաջարկել սովորողներին գտնել դրանք և համադրելով ստանալ վերնագիրը կամ գլխավոր միտքը: Կարելի է առաջարկել նաև ստացածը կարդալով գուշակել՝ ինչի մասին է դասը, կարծիքները լսել և առաջարկել ուսումնասիրել բուն դասանյութն ու ընդհանրություններ կամ տարբերություններ գտնել գուշակածի ու դասանյութի միջև:

Ստացվեց, որ դասի մեջ ուսուցիչը մի հետաքրքիր կայծ դրեց՝ նպաստելով, որ դասարանը համակարգված աշխատի: Դպրոցական աշխարհագրության կարևորագույն խնդիրներից է սովորողների աշխարհագրական մտածողության ձևավորումը: Վերջինիս հիմքը համակարգային տարածական մոտեցումն է՝ իր տարբեր մակարդակներով՝ համամոլորակային, տարածաշրջանային և տեղական կամ հայրենագիտական: Այս հնարն օգնեց, որ սովորողները հնարավորություն ունենան ընդհանրացումներ անլու, տարբերություններ գտնելու: Առհասարակ ցանկացած փոխգործուն հնարի կիրառման ժամանակ սովորողները ձեռք են բերում ինքնուրույնություն, սովորում են աշխատել թիմերով՝ մեկը մյուսին օգնելով, ազատվում են տարբեր տեսակների բարդություններից, վախերից, սովորում են լսել միմյանց, զարգանում են նրանց մտածելու, երևակայելու, ստեղծագործելու կարողությունները: Նմանօրինակ աշխատանքների ժամանակ աշակերտը սովորում է նաև օգտվել S2S մի շարք գործիքներից: Աշխարհագրության դասին կիրառվող տարատեսակ փոխգործուն մեթոդների առկայությունը սովորողին օժտում է հետևյալ հմտություններով՝

- Ինքնուրույնություն,
- կոլեկտիվ աշխատանքում սեփական ներուժը կիրառելու կարողություն,
- մեղիահմտությունների զարգացում,
- հետազոտելու, համացանցում որոնելու հմտություններ,
- թվային միջոցները գործածելու հմտություններ,
- տեխնոլոգիական հմտությունների զարգացում,
- ճաշակի զարգացում,
- անկաշկանդ ինքնարտահայտվելու կարողություն, ինքնահսկում:

Գործնական համատեքստ

Ուսուցման և ուսումնառության բարելավումը հնարավոր է միայն կրթության մեջ նոր գործնական կարողությունների ու հմտությունների ձևավորման պարագայում: Ուսումնառության ընթացքում գործնական կարողությունների և հմտությունների որակներ սովորողները ձեռք են բերում տեսական գիտելիքների շնորհիվ, որոնք բացահայտվում են փորձարարական պրակտիկայում և ուղղված են տեսական գիտելիքների խորացմանն ու աշխատանքային որոշակի մեթոդների յուրացմանը:

Ստեղծարարական ունակություններով օժտված սովորողը մասնակից լինելով սեփական ուսումնառության պլանավորման, իրականացման և վերլուծության փուլերին՝ նորովի պատկերացումներով է սովորում սովորել: Սովորողների գործնական կարողությունները և հմտությունները ձևավորվում են գործնական աշխատանքների առաջադրման շնորհիվ, որոնք սովորողին մղում են ստեղծագործական դաշտ:

Գործնական աշխատանքները կիրառվում են բոլոր ուսումնական առարկաների շրջանակներում, այդ թվում նաև աշխարհագրության ուսուցման բնագավառում: Այն ընթացիկ գնահատման արդյունավետ տեսակներից է՝ հանրակրթության պետական նոր չափորոշչով սահմանված ութ առանցքային կարողունակությունների զարգացումն ապահովելու համար: Այն կառուցվում է աշխարհագրություն առարկայի չափելի վերջնարդյունքների վրա, ինչն էլ պայմանավորում է առաջադրանքի և աշխատանքի տեսակի ընտրությունը:

Գործնական պարապմունքների ժամանակ սովորողները ձեռք են բերում ուսումնագիտական գրականության հետ աշխատելու, աղյուսակներ կազմելու և վիճակագրական տվյալներ վերլուծելու հմտություններ, իսկ լաբորատոր աշխատանքների արդյունքում սովորողների մոտ ձևավորվում են հետազոտությունների, գիտափորձերի իրականացման համար անհրաժեշտ հմտություններ:

Ըստ սովորողի գործունեության ձևի գործնական աշխատանքները բաժանվում են երեք խմբի՝

- վերարտադրողական /ինչ է սովորել և կարողանում անել սովորողը/,
- մասամբ որոնողական /երբ սովորողը ոչ միայն սովորել է, կարողանում է անել, այլև պետք է կատարի լրացումներ և լուծի իրեն առաջադրված խնդիրները/,
- ստեղծագործական /երբ սովորողը ինքը պետք է ինքնուրույն կամ խմբի անդամների հետ լուծում գտնի առաջադրված խնդիրների համար՝ ցուցադրելով

կարողունակությունների զարգացման որոշակի մակարդակ:

Աշխարհագրության ուսուցման շրջանակներում կարելի է օգտագործել զանազան դիդակտիկ պարագաներ: Շատ դեպքերում դրանք կարող են պատրաստել հենց սովորողները, որն էլ լրացուցիչ խթան կարող է հանդիսանալ ստեղծագործական կարողությունների զարգացման համար: Այսպիսով, ակտիվացնելով սովորողների տեսադական զգայարանը՝ ուսուցիչն ամբողջապես կենտրոնացնում է աշակերտի ուշադրությունը, նախապատրաստում վերջինիս դասին: Ուսուցիչը, աշխարհագրության ուսուցման շրջանակներում, շատ հաճախ կարող է ստեղծել միջառարկայական կապեր:

**ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՆԱԽԱԳԾԱՅԻՆ-ՇԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐԻ
ԿԻՐԱՌՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ ԱՌԱՐԿԱՅԻ ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐՈՒՄ**

Սովորողի ինքնուրույնության և նախաձեռնողականության առաջխաղացումը մեծապես կարելի է կապել նաև նախագծային ուսուցման հետ:

Ուսուցման նախագծային մեթոդը հետազոտական, ստեղծագործական մեթոդների համադրություն է, որի կենտրոնում սովորողն է: Այստեղ ուսուցչի մասնակցությունը սահմանափակվում է մշակողի, համակարգողի, փորձագետի, խորհրդատուի դերով: Այստեղից կարելի է եզրահանգել, որ նախագծային մեթոդի հիմնական նպատակը սովորել սովորեցնել սովորողին՝ ամեն կերպ խթանելով վերջինիս ինքնուրույն գործելու, պրպտելու, գտնելու, գիտելիքը գործնականում կիրառելու, սեփական կարծիքն ու դիրքորոշումն առանց այլ ազդակների ներգործության հայտնելու կարողության ձևավորումն ու զարգացումն է:

Վերջին տասնամյակներում նախագծային մեթոդի ներդրումը մի շարք առաջավոր երկրների կրթական համակարգերում, գալիս է փաստելու, որ նախագծային ուսուցման գերխնդիրն է սովորողներին տալ հնարավորություն գործնական խնդիրների կամ առաջադրանքների լուծման ընթացում ինքնուրույն ձեռք բերել գիտելիքներ: Ցանկացած նախագծի հիմնական նպատակն է տարբեր կարողությունների ձևավորումը, որոնք ժամանակակից մանկավարժության մեջ անվանում են անձնային համալիր առանձնահատկություններ: Այն է՝ գիտելիքների, հմտությունների, արժեքների փոխկապակցում, ինչպես նաև համապատասխան իրավիճակում նրանց հավաքագրում և կիրառելու պատրաստակամություն:

Սովորողի մոտ վերը նշած կարողականությունները նախագծային մեթոդի օգնությամբ կարելի է զարգացնել նաև աշխարհագրության դասի ընթացքում: Օրինակ կարելի է իրականացնել ինտերակտիվ նախագծային աշխատանք: Աշխարհագրության ուսուցիչը սորտորեն կհամագործակցի տեխնոլոգիայի ուսուցչի հետ: Նախօրոք կազմած պլանի համաձայն՝ դասարանը կբաժանվի խմբերի: Ճանապարհորդություն թեմայի շրջանակներում սովորողները կունենան որոշակի

Ժամանակ ընտրելու իրենց նախընտրելի թեման, թեմայի շուրջ տեղեկատվություն կհավաքեն, կպատրաստեն սահիկաշար: Արդյունքում՝ սովորողները ձեռք կբերեն միանգամից համալիր գիտելիքներ ու հմտություններ մի քանի ուղղություններով՝ տեղեկություն կստանան կոնկրետ երկրի, դրա քաղաքների, տեսարժան վայրերի մասին, իսկ սահիկաշարի պատրաստման արդյունքում կզարգանա նրանց S2S ոլորտի գիտելիքները:

Մանկավարժական այս մոտեցումը ժամանակի ընթացքում հնարավորություն կտա լուծել մեր առջև դրած խնդիրը, այն է՝ սովորողի մոտ զարգացնել ինքնուրույնություն ու նախաձեռնություն: Իհարկե, կարևոր են նաև նորարարական մոտեցումները, որոնք անհրաժեշտ են աշակերտներին մոտիվացնելու, ուսուցումը հետաքրքիր ու մասնակցային դարձնելու համար: Նշենք, որ չենք բացառում նաև ավանդական մոտեցումների օգտագործումը՝ հարց ու պատասխանը, նյութը վերհիշելը, վարժանքները, ուսուցչի բացատրական խոսքը, որոնք այսօր էլ կարևոր են ու անհրաժեշտ ուսուցման համար:

Աշխարհագրության դասի շրջանակներում մենք 10-րդ դասարանում իրականացրել ենք հետազոտական աշխատանք «Մեղրի գետի ջրա ծախսի որոշում» թեմայով, որի ընթացքում աշակերտների հետ իրականացրել ենք չափումներ Մեղրի գետում, այնուհետև աշակերտները կատարել են հաշվարկներ և տվել եզրակացություն՝ տվյալ ամսվա համար Մեղրի գետի ջրի ծախսի վերաբերյալ **(Հավելված 1):**

Այսպիսով, կարող ենք արձանագրել, որ ավանդական դասից դուրս սովորողը հնարավորություն ունեցավ համատեղելի դարձնել սեփական հետաքրքրությունները, երազանքները ուսումնառության գործընթացի հետ: Այս համատեքստում մեթոդի կիրառումը առանձնակի ուշադրության է արժանի հատկապես միջին և ավագ դպրոցներում՝ հաշվի առնելով սովորողների տարիքային առանձնահատկությունները:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Այսպիսով, կարող ենք արձանագրել, որ աշխարհագրության ուսուցումը հանրակրթական դպրոցում կարող է ունենալ բարձր արդյունավետություն, եթե ուսուցումը զուգորդվում է ակտիվ մեթոդական հնարներով: Իհարկե, ավանդական եղանակով նույնպես կարելի է վարել դասը, այնուամենայնիվ, հաշվի առնելով ժամանակակից սովորողների պահանջմունքները, կարծում ենք, որ ավելի շատ պետք է լսելի լինի հենց նրանց խոսքը, իրենք պետք է բացահայտեն այս կամ այն հմտությունը, կարողությունն ու գիտելիքը, անհատական կամ խմբային եղանակով պետք է հետազոտեն, պրպտեն, տեղեկություններ հավաքեն դասի թեմայի շուրջ, ներկայացնեն, բանակցեն ու ինքնադրսևորվեն:

Հետազոտության արդյունքում պարզ է դառնում, որ սովորողների մեջ աշխարհագրություն առարկայի նկատմամբ հետաքրքրություն զարգացնելու համար անհրաժեշտ են համակցված դասերի կիրառումը՝ օգտագործելով համացանցի անսահման հնարավորությունները, հաճախակի գործնական պարապմունքների անցկացումը:

Ծավալուն ու երկար շարադրանքը, ուսուցչակենտրոն ուսուցումը ոչ միշտ է հանգեցնում այն վերջնարդյունքներին, որոնք սահմանված են կրթության պետական չափորոշչով: Կարևոր ենք համարում նաև այն միջավայրը, որում աշակերտը իրեն ապահով ու հանգիստ կզգա, հետևաբար ստացած գիտելիքը կարող է հեշտությամբ ընկալվել ու մնայուն դառնալ:

Անշուշտ, մեր թվարկած հմտություններն ու կարողությունները սովորողը ձեռք կբերի այն պարագայում, երբ ուսուցիչը ճիշտ ու կառուցողական է վարում դասը՝ հաշվի են առնված սովորողների անհատական պահանջմունքները, դասը հազեցած է դիդակտիկ նյութերով ու զննական պարագաներով, դասին կիրառվում են մի շարք ակտիվ մեթոդներ, որոնք կարող են ոգևորել սովորողին ու պահել ակտիվ դաշտում:

Կարևոր ենք համարում ընդգծել նաև, որ աշխարհագրություն առարկայի նկատմամբ սովորողների հետաքրքրությունը զարգացնելու համար շատ կարևոր է, հնարավորության սահմաններում դասը անցկացնել դասին համահունչ միջավայրում՝ տեղում ուսումնասիրելով տվյալ օբյեկտը, միջավայրը, կլիման:

Կարծում ենք կրթության ոլորտում առկա խնդիրների հաղթահարումը մեծապես

կախված է նաև այն հանգամանքից, որ սովորողի ու ուսուցչի միջև գործի համագործակցություն, վստահություն և հարգանք: Ստացվում է ուսուցչն իր մարդկային ու մասնագիտական բարձր որակներով, ժամանակակից մեթոդների կիրառությամբ, սովորողի տարիքային առանձնահատկությունները հաշվի առնելով՝ կարող է հասնել հանրակրթության պետական չափորոշչով սահմանված վերջարդյունքներին: Ուստի և սովորողի հաջողությունը այս համատեքստում ուղիղ համեմատական է ուսուցչի մասնագիտական և անձնային որակներին, քանզի այս պարագայում վերջինս ոչ միայն սովորեցնողի դերում է, այլ նաև համակարգողի, ուղղորդողի, խորհրդատուի:

Հույս ուենք, որ սույն հետազոտությունը խթան կհանդիսանա մեզ՝ ուսուցիչներին համար մոտիվացվել դեպի նորը և մոտիվացնել սովորողին:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=74345> ՀՀ
Հանրակրթության մասին օրենք:
2. [http://www.zangak.am/pdf/mankavarj-2012\(3-4\).pdf](http://www.zangak.am/pdf/mankavarj-2012(3-4).pdf) Ա. Թովուզյան,
Մանկավարժական միտք, 2012, «Ժամանակակից ուսուցչին ներկայացվող
պահանջները»:
3. https://www.moj.am/storage/uploads/00.Ardir_6.pdf Ս. Խաչատրյան, Ս.
Պետրոսյան, Գ. Թերզյան, «Ուսուցիչների մասնագիտական զարգացման և
կրթության բովանդակության գնահատումը` ՀՀ հանրակրթության
բարեփոխումների համատեքստում», Երևան 2013:
4. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/georgien/16023.pdf> Ուսուցման
արդյունավետ հնարներ, Երևան, 2020:
5. [https://edumedia-
depot.gei.de/bitstream/handle/11163/2180/791501744_2013_A.pdf?sequenc e=2](https://edumedia-depot.gei.de/bitstream/handle/11163/2180/791501744_2013_A.pdf?sequence=2)
Հիմնական դպրոցի աշխարհագրությունատարկայի չափորոշիչներ և
ծրագրեր:
6. [http://tert.nla.am/archive/NLA%20AMSAGIR/gittex/2018\(1-2\).pdf](http://tert.nla.am/archive/NLA%20AMSAGIR/gittex/2018(1-2).pdf) ՀՊՄՀ,
Գիտական տեղեկագիր, Երևան, 2018:

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 1
Հետազոտական աշխատանք

Մեղրի գետի ջրի ծախսի որոշում

Հետազոտության նպատակն է դիտարկումների միջոցով առաջնային տեղեկությամբ ստանալ ուսումնասիրվող աշխարհագրական օբյեկտի, դրա քանակական և որակական ցուցանիշների մասին: Գիտելիքները, տեսություններն ու օրինաչափությունները կարող են հավաստի լինել, եթե ստացվել են հատուկ մեթոդներով:

Հետազոտական աշխատանքը իրականացվել է աշխարհագրության համալիր հետազոտության ամենահին և դասական **Դաշտային մեթոդի** կիրառմամբ: Աշխատանքը իրականացվել է 10-րդ դասարանի աշակերտների կողմից, աշխարհագրության դասընթացի շրջանակներում՝ **նպատակ** ունենալով հաշվել Մեղրի գետի **ջրի ծախսը** (ջրի այն քանակը, որը միավոր ժամանակում անցնում է գետի լայնական կտրվածքով): Հետազոտության **նպատակին** հասնելու համար կազմել ենք **3 փուլից** բախկացած **ծրագիր**:

Ծրագիր

1. Նախապատրաստական

փուլ

- Հավաքել անհրաժեշտ տեղեկություններ Մեղրի գետի վերաբերյալ:
- Նախապատրաստել անհրաժեշտ գործիքներ, սարքավորումներ գետում դիտարկումներ և չափումներ կատարելու համար:

2. Բուն դաշտային

փուլ

- Որոշել գետի ջրի արագությունը
- Չափել գետի լայնակի կտրվածքի մակերեսը

3. Հետդաշտային

փուլ

- Մշակել դաշտային գրքույկում գրանցված չափումները
- Հաշվել գետի ջրի ծախսը

Նախապատրաստական փուլ

Այս փուլում կատարվում են աշխատանքի ուղղվածության վերաբերյալ նյութերի հավաքագրում և ուսումնասիրում: Ինչպես նաև նախապատրաստվում են անհրաժեշտ գործիքներ, սարքվորումներ՝ դաշտում համապատասխան չափումներ և դիտարկումներ կատարելու համար:

Մեղրի գետը գտնվում է Հայաստանի Սյունիքի մարզում, Արաքսի ձախ վտակն է: Սկիզբ է առնում համանուն լեռնաշղթայի հարավային լանջերից՝ մոտ 3300 մ բարձրությունից: Գետ են թափվում մի քանի լեռնային փոքրիկ վտակներ՝ **Բաղաքար, Գոզգոզ, Կալեր, Վարհավար, Վարդանիձոր, Զվար և Գյարով**: Գետում հանդիպող ձկնատեսակներից է կարմրախայտը, արևելյան տառեխիկը հնարավոր է նաև կողակի և Կուրի բեղաձկան առկայությունը: Արաքսին է միանում ծովի մակարդակից 500 մ բարձրության վրա: Երկարությունը 36 կմ է, ջրհավաք ավազանը՝ 336 կմ²: Վերին հոսանքում գետահովիտը V-աձև է, ստորինում՝ լայն: Սնումը հիմնականում ձնաանձրևային (68%) է, վարարում է գարնանը, որի ընթացքում ձևավորվում է տարեկան հոսքի 71%-ը: Տարեկան միջին ծախսը 3,31 մ³/վ է, հոսքը՝ 104,5 միլիոն մ³: Ունի ձնաանձրևային և ստորգետնյա սնում: Վերին հոսանքը լեռնային է, արագահոս: Ջրերն օգտագործվում են ոռոգման և էներգետիկ նպատակով:

Գետի տեսակը(լեռնային/հարթավայրային), տնտեսական հնարավորություններն, էներգետիկ պոտենցիալն, էռոզիոն գործնթացներն հասկանալու համար հաշվել ենք մի քանի կարևոր ցուցանիշ՝

- **Գետի անկումը** (գետի ակունքի բարձրության և գետաբերանի բարձրության տարբերությունն է) - 3300մ - 500մ =**2800մ**
- **Գետի թեքությունը** (անկման հարաբերությունն է երկարությանը) - $\frac{2800 \text{ մ}}{36 \text{ կմ}} =$
78մ/կմ: Ցուցանիշը ցույց է տալիս միավոր տարածության վրա ինչքան անկում է կատարում գետը:
- Թվերը ցույց են տալիս գետի լեռնային լինելն, ինչպես նաև մեծ էներգետիկ պոտենցիալը: Դրա մասին են վկայում նաև գետի վրա կառուցված ջրաէլեկտրակայանները(ջրէկ): Դրանք են՝

- ❖ <<Մեղրի>> ջրէկ - տարեկան իրականացնում է մոտ **24000 մ³** ջրառ, հզորությունը **2.1** մլն կՎտ·ժ էլեկրաէներգիա
- ❖ <<Նժդեհ>> ջրէկ - տարեկան իրականացնում է մոտ **52000 մ³** ջրառ, հզորությունը **6.5** մլն կՎտ·ժ էլեկրաէներգիա
- ❖ <<Մեղրի 1>> ջրէկ – հզորությունը **10.5** մլն կՎտ·ժ էլեկրաէներգիա

Օբեկտի մասին տեղեկությունների ուսումնասիրությունից հետո ձեռք բերեցինք անհրաժեշտ պարագաներ ու սարքեր՝

Անհրաժեշտ պարագաներ

Չափաձող (1-1,5մ)	Գետի խորությունը չափելու համար
Չափաժապավեն (10մ)	Լայնությունը չափելու համար
Մակերևութային լողաններ (փայտյա-1.5, 3սմ)	Ջրի արագությունը որոշելու համար
Վարկյանաչափ	Ժամանակը որոշելու համար
Քարտեզ	Տարացքը որոշելու համար
Գրքույկ	Գրառումներ կատարելու համար

Բուն դաշտային փուլ

Ջրի արագության որոշում

- ❖ Գետափի երկարությամբ հունին զուգահեռ չափեցինք և առանձնացրեցինք 10 մետր երկարությամբ տեղամաս:
- ❖ Առանձնացված տեղամասում վերին մասից բաց թողեցինք լողանը և հաշվեցինք, թե որքան ժամանակում կանցնի տեղամասը:
- ❖ Արդյունքները գրանցեցինք գրքույկում:

Գետի լայնակի կտրվածքի մակերեսի չափում

- ❖ Մակերեսը որոշելու համար չափեցինք գետի լայնությունը և խորությունը: Խորությունը չափեցինք կտրվածքի տարբեր տեղամասերում(**կտրվածքի մակերեսը միջին խորության և լայնության արտադրյալն է**):

Հետազոտային փուլ

Այս փուլում կատարեցինք հավաքագրված տվյալների մշակում, հաշվեցինք գետի ջրի ծախսը և կատարեցինք եզրահանգումներ:

Գետի ջրի արագության որոշում

Լողանի անցաց ճանապարհը L(մ)	Լողանի անցաց ժամանակը T(վ)	Գետի ջրի արագությունը $V(մ/վ) V=L/T$
10	5	2

Լայնական կտրվածքի մակերեսի որոշում

Գետի լայնությունը a(մ)	Գետի միջին խորությունը h(մ)	Լայնական կտրվածքի մակերեսը $S(մ^2) S=a \cdot h$
6.8	0.62	4.2

Գետի ջրի ծախսի որոշում

Լայնական կտրվածքի մակերեսը $S(մ^2)$	Գետի ջրի արագությունը $V(մ/վ)$	Գետի ջրի ծախսը $Q=(մ^3/վ) Q=S \cdot V$
4.2	2	8.4

Եզրակացություն

Տվյալների մշակման արդյունքում պարզեցինք, որ Մեղրի գետի լայնական կտրվածքով մեկ վայրկյանում անցնում է ավելի քան 8400 լիտր ջուր: Ինչպես նկատում էք մեր ստացած տվյալը բավականին գերազանցում է գետի համապատասխան միջին ցուցանիշին (3310լ): Տարբերությունը օրինաչափ է և բացատրվում է նրանով որ գետի վարարումը տեղի է ունենում հենց այս ամիսներին:

